

ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛІ ВИКЛАДАЧА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: УНІВЕРСИТЕТ 4.0

З початком ери цифрових технологій викладач перестає бути єдиним джерелом знань [1]. Необхідно усвідомлювати, що цифровізація та розвиток інформаційних технологій надають можливість отримувати знання не тільки за допомогою викладача локального університету, є можливість навчатися за допомогою он-лайн курсів та цифрового контенту у професорів найкращих університетів світу. Якщо традиційним завданням викладача була передача знань і вмінь студентам, то сучасний викладач в університеті має навчити студентів самостійно здобувати знання, визначати навчальну траєкторію, навчатися протягом життя, спрямовувати своє мислення на власний професійний розвиток. Крім того, сучасні інформаційно-комунікаційні технології можуть суттєво розширити зміст навчального процесу, підвищити доступність і прозорість інформаційних ресурсів і засобів комунікації при їх використанні в навчальному процесі. Сучасний вищий навчальний заклад потребує перегляду ролей викладача та визначити напрями змін, які мають відбуватися в університеті задля забезпечення його конкурентоспроможності.

Метою статті є визначення змін ролей викладача, які відбуваються в умовах розвитку цифрових технологій.

Сучасний світ стрімкого розвитку цифрових технологій, їх впровадження в усі сфери життя суспільства, вимагають відповідного розвитку й сучасних університетів. Саме поява та впровадження цифрових технологій призвели до виникнення нової моделі сучасного ЗВО – університету 4.0.

Сьогодні науковцями визначено різні моделі університетів за етапами їх еволюції. Розглянемо їх більш детально [1].

Університет моделі 1.0 – це центр освіти, основною метою існування якого є трансфер знань. Місією такого університету є освіта та реалізація освітніх

програм, підготовка фахівців для професійної діяльності в окремих секторах економіки. Перші європейські університети, які були створені саме за цією моделлю, здійснювали відтворення еліти, яка згодом мала бути впливовою під час управління суспільством. В таких умовах роль викладача обмежується передачею знань та вмінь студентам. Університет мав подбати про те, щоб його викладачі були носіями відповідних знань та могли їх передати вузькому колу слухачів їх курсів.

Університет 2.0 чи дослідницький університет – центр науково-технічного прогресу. Такі університети починають виникати на початку IX ст. Основними критеріальними ознаками Університету 2.0 є формування здатності до гіпотетико-дедуктивного мислення та знання класичних наукових теорій. Ключові категорії – «навчання» та «дослідження», які мають бути органічно синтезовані в єдиний інструмент пізнання. Роль викладача в такому університеті – не тільки передавати власні знання студентам, але й навчати студентів самостійно їх генерувати під час наукової роботи. Викладач виконує роль науковця та наставника. Університет брав на себе обов'язки в забезпеченні можливості здійснення освітньої та науково-дослідної діяльності.

Університет 3.0 чи підприємницький університет, який базується на концепції «Потрійної спіралі» та спрямований на комерціалізацію наукових результатів. Поява таких університетів була викликана змінами, які відбулися у відповідності до формування постіндустріального суспільства. Перехід до моделі Університет 3.0 супроводжується парадигмальним зсувом у бік посткласичної парадигми освіти, метою якої є забезпечення умов самовизначення студента та інтеграції трьох ключових категорій: «освіта», «наука» та «бізнес». Така модель університету забезпечує виникнення множинних інноваційних проривів, що формують просторові форми забезпечення взаємодії основних стейкхолдерів – бізнес-інкубатор. Бізнес не тільки втручається в діяльність університету за рахунок венчурного інвестування, створення наукових установ, наукових парків, бізнес-інкубаторів, а й виступає основним замовником результатів освітньо-наукової діяльності.

Університет 3.0 характеризується збільшенням кількості та якості освітніх програм, що обумовлюється потребою у вузьких фахівцях, можливістю самовизначення траєкторії освіти. Роль викладача в такому університеті змінюються – викладач може бути практиком, який ділиться своїм практичним досвідом; викладач може бути науковцем, який формує нові знання та навчає студентів креативному мисленню, пошуковій діяльності; викладач може відігравати роль фасилітатора в процесі навчання та здобуття практичних компетенцій студента. Університет має відігравати організаційну та комунікаційну функції, забезпечуючи взаємодію між усіма процесами та суб'єктами навчання, зокрема студентом, викладачем, підприємцем.

Четверта технологічна революція, розвиток цифрових технологій, цифрових платформ, аналітичних додатків та інші сучасні тенденції формують умови для трансформації моделі Університет 3.0 до моделі Університет 4.0 (цифровий університет, біоцифровий університет). Університет 4.0 – орієнтований на зовнішній світ, є глибоко пов'язаним з промисловістю та побудований на засадах цифровізації всіх процесів.

Центральне місце в університеті за новою моделлю мають комунікації з використанням адаптивних технологій та єдиного цифрового простору. В рамках цієї моделі розробляються підходи в освіті, які дозволять трансформувати університет з огляду на цифрові технології, наукові досягнення, вимоги сучасного бізнесу, вирішення сучасних проблем людства та урахування цілей сталого розвитку [2]. Саме за цією моделлю поширюється та розвивається дистанційне навчання, адаптивні методи навчання, а також запити на зворотний зв'язок та менторство у навчанні.

Цифрові процеси, що вплинули на трансформацію університету, змінили й статус викладача. Сьогодні потреба проведення лекцій у класичному розумінні відійшла у минуле. Лекція розглядається, як постійний комунікаційний процес між викладачем та студентом, студенти самостійно здійснюють пошук інформації (використовуючи цифрові технології), заняття проводиться з використанням відео, презентацій, цифрових освітніх ресурсів та ін. Стає

звичайним формат он-лайн заняття. Викладач має презентувати унікальну інформацію, яку учні не зможуть знайти в Інтернеті, і передати її таким чином, щоб це було цікаво. Статус викладача безпосередньо пов'язаний з ролями, які він виконує. Оскільки традиційні ролі трансформуються в сучасному середовищі, з'являються нові ролі, пов'язані зі збільшенням робочого навантаження та обов'язків, до яких викладач має адаптуватися, щоб залишатися відповідними та ефективними. Можуть бути визначені такі ключові ролі сучасного викладача: викладач, що володіє цифровими технологіями – передає інформацію студентам у аудиторії або дистанційно, використовуючи онлайн-середовище, презентації та цифрові освітні ресурси; науковець – здійснює дослідження з використанням новітніх технологій, приймає участь у конференціях різного рівня (в тому числі он-лайн), розробляє наукові проекти, співпрацює на рівні міжнародного наукового середовища, залучає студентів до пошукової діяльності; викладач-наставник – здійснює виховання студентів відповідно до традиційних цінностей, норм та установок, принципів сталості; модератор – створює електронні освітні ресурси, цифровий контент, здійснює подальшу роботу з ними та підтримує студентів в онлайн-середовищі; куратор – забезпечує допомогу та підтримку студентів у повсякденному житті, виконує функції помічника в пошуку рішень, допомагає студентам долати повсякденні труднощі, стежить за їх індивідуальними освітніми траєкторіями тощо; методист – здійснює розробку авторських підходів та концепцій проведення занять з використанням цифрових технологій; викладач-практик – використовує практичний досвід для створення освітніх проектів; пошукач додаткового фінансування – здійснює фандрайзинг (гранти, бізнес-угоди, освітні послуги); технічний спеціаліст – здійснює обслуговування обладнання під час навчального процесу, його налагодження, забезпечує роботу в різних комп'ютерних програмах та з різними он-лан ресурсами; консультант – здійснює консультування за межами своїх освітніх курсів, наставництво поза освітнім процесом; навігатор – здійснює допомогу в компіляції інформації в Інтернеті та ін.

Таким чином, передумовою виникнення Університету 4.0 є необхідність постійного розвитку навичок і кваліфікацій викладачів в сфері цифрових технологій. Кількість ролей викладача значно зростає разом з вимогами до їх кваліфікації. Якщо університет прагне залишатися конкурентоспроможним в освітньому середовищі, виникає потреба відповідної трансформації усіх освітніх процесів разом зі створенням умов для роботи висококваліфікованих кадрів. Необхідною є відповідна підтримка викладачів у розвитку їхніх ролей в освітньому процесі та впровадженні сучасних технологій у їх навчальну практику. В сучасних умовах, коли з початку повномасштабної війни значна кількість кваліфікованих викладачів були вимушені переїхати за кордон, необхідно розробити адекватний механізм їх повернення в Україну. Зрозуміло, що адаптуватися до професійного життя в іншій країні, змогли тільки висококваліфіковані кадри. За, майже, три роки війни, вони знайшли собі постійні місця роботи в закордонних університетах. Саме програми повернення висококваліфікованих кадрів у вітчизняні університети, які будуть включати адекватне фінансове забезпечення, створення сприятливих умов для роботи, саморозвитку та ін., будуть більш доцільними у порівнянні зі загрозами звільнення викладачів, які працюють віддалено, залишаючись у цей час закордоном.

Список бібліографічних посилань

1. Хаустова, В. Є., Кизим, М. О. та Решетняк, О. І. (2021). *Інтеграція освіти та науки в Україні на базі моделі університету майбутнього*. Харків: ФОП Лібуркіна Л. М., 424 с.
2. Yngve, R., Slawomir, W. and Hessen, B. A. (2022). The Digital Transformation of Higher Education Teaching: Four Pedagogical Prescriptions to Move Active Learning Pedagogy Forward. *Frontiers in Education*, [online] vol. 6. Available at: DOI=10.3389/feduc.2021.784701[Accessed 08 Jan. 2025].

References

1. Khaustova, V. YE., Kyzym, M. O. and Reshetnyak, O. I., (2021). *Intehratsiya osvity ta nauky v Ukrayini na bazi modeli universytetu maybutn'oho*. [Integration of education and science in Ukraine based on the model of the university of the future]. Kharkiv: FOP Liburkina L.M., 424 p.
2. Yngve, R., Slawomir, W. and Hessen, B. A. (2022). The Digital Transformation of Higher Education Teaching: Four Pedagogical Prescriptions to Move Active Learning Pedagogy Forward. *Frontiers in Education*, [online] vol. 6. Available at: DOI=10.3389/feduc.2021.784701[Accessed 08 Jan. 2025].

Решетняк Олена Іванівна, Губарєва Ірина Олегівна. Трансформація ролі викладача в умовах цифровізації: університет 4.0.

Стаття аналізує вплив цифрових технологій на трансформацію ролей викладача в умовах розвитку сучасних університетів, зокрема моделей 4.0. З початком ери цифровізації викладач перестає бути єдиним джерелом знань, натомість виконує ширший спектр функцій: від наставництва та фасилітації до управління цифровими освітніми ресурсами. Описано еволюцію університетів від моделі 1.0, орієнтованої на передачу знань, до університету 4.0, побудованого на інтеграції цифрових технологій, науки, бізнесу та освіти. Особлива увага приділяється новим ролям викладачів: від цифрових модераторів та консультантів до фахівців з розробки інноваційних освітніх методик. Наголошується, що для забезпечення конкурентоспроможності університетів необхідно створювати умови для професійного розвитку викладачів, зокрема підтримувати їх у впровадженні сучасних технологій. Стаття також акцентує увагу на викликах, спричинених війною в Україні, зокрема втраті кваліфікованих кадрів. Пропонуються механізми повернення викладачів із закордонних університетів, включно з фінансовою підтримкою та створенням сприятливих умов праці.

Ключові слова: сучасний університет, цифрові технології, роль викладача.

Olena Reshetniak, Iryna Hubarieva. Transforming the role of the teacher in the context of digitalisation: university 4.0.

The article analyses the impact of digital technologies on the transformation of the role of the teacher in the context of the development of modern universities, in particular, 4.0 models. With the beginning of the digitalisation era, the teacher is no longer the only source of knowledge, but instead performs a wider range of functions: from mentoring and facilitation to managing digital educational

resources. The article describes the evolution of universities from the 1.0 model, focused on knowledge transfer, to the 4.0 university, built on the integration of digital technologies, science, business and education. Particular attention is focused on the new roles of teachers: from digital moderators and consultants to specialists in the development of innovative educational methods. It is emphasised that in order to ensure the competitiveness of universities, it is necessary to create conditions for the professional development of teachers, in particular, to support them in the implementation of modern technologies. The article also focuses on the challenges caused by the war in Ukraine, including the loss of qualified personnel. The author suggests mechanisms for the return of teachers from foreign universities, including financial support and the creation of favourable working conditions.

Key words: modern university, digital technologies, role of the teacher.